Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (шести състав)

30 април 2014 година*

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Тринадесето съображение — Член 1, параграф 2 — Потребителски договори — Договор за ипотечен кредит — Производство за изпълнение върху ипотекирани вещи — Национални законови и подзаконови разпоредби — Договорно равновесие“

По дело C-280/13

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de Primera Instancia № 4 de Palma de Mallorca (Испания) с акт от 23 април 2013 г., постъпил в Съда на 22 май 2013 г., в рамките на производство по дело

Barclays Bank SA

срещу

Sara Sánchez García,

Alejandro Chacón Barrera,

СЪДЪТ (шести състав),

състоящ се от: A. Borg Barthet, председател на състав, E. Levits, и S. Rodin (докладчик), съдии,

генерален адвокат: J. Kokott,

секретар: A. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

— за Barclays Bank SA, от J. Rodríguez Cárcamo и B. García Gómez, abogados,

— за испанското правителство, от S. Centeno Huerta, в качеството на представител,

— за Европейската комисия, от M. van Beek, E. Gippini Fournier и L. Banciella, в качеството на представители,

предвид решението, взето след изслушване на генералния адвокат, делото да бъде разгледано без представяне на заключение,

* Език на производството: испански.

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

2 Запитването е отправено в рамките на спор между Barclays Bank SA (наричана по-нататък „Barclays“), от една страна, и г-жа Sánchez García и г-н Chacón Barrera (наричани по-нататък „длъжниците“), от друга страна, по повод на събирането на неплатени задължения, произтичащи от сключен между страните по главното производство договор за ипотечен кредит.

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Съображение 9 от Директива 93/13 има следното съдържание:

„[…] лицата, придобиващи стоки и ползващи услуги следва да са защитени от злоупотреба с положение от страна на продавача или предоставящото услуги лице […]“.

4 Съображения 13 и 14 от тази директива се отнасят до законовите и подзаконовите национални разпоредби:

„като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; като има предвид, че следователно не е необходимо да се включват условия, които отразяват задължителни нормативни или административни разпоредби, както и принципите или разпоредбите на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна; като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни;

като има предвид, че държавите членки са длъжни да следят, че договорите не съдържат неравноправни клаузи, още повече защото настоящата директива се прилага и по отношение търговска дейност в публично-правен контекст“.

5 Член 1 от посочената директива предвижда:

„1. Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител.

2. Договорни [клаузи], които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби […] не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

6 Член 3 от същата директива има следното съдържание:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[…]

3. Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

7 Съгласно член 4, параграф 1 от Директива 93/13:

„Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характера на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича“.

8 Член 6, параграф 1 от тази директива има следното съдържание:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

9 Член 7, параграф 1 от посочената директива гласи:

„Държавите членки [следят], че в интерес на потребителите и конкурентите, също[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

10 В точка 1 от приложението към тази директива са изброени клаузите, посочени в член 3, параграф 3 от нея. Това приложение има следното съдържание:

„1. [Клаузи], които имат за предмет или резултат:

[…]

д) условие, според което от потребителя се изисква да изплати неоснователно висока неустойка като компенсация, когато не изпълни задълженията си;

[…]“.

Испанското право

11 Член 1911 от Гражданския кодекс (Código Civil) предвижда:

„Длъжникът отговаря за изпълнението на своите задължения с цялото си настоящо и бъдещо имущество“.

12 Член 105 от Закона за ипотеките (Ley Hipotecaria), кодифициран с Декрет от 8 февруари 1946 г. (BOE № 58 от 27 февруари 1946 г., стр. 1518), последно изменен със Закон 1/2003, гласи:

„Ипотека може да се учреди като гаранция за всеки вид задължения, без това да променя неограничената лична отговорност на длъжника, предвидена в член 1911 от Гражданския кодекс.“

13 При все това член 140 от посочения закон допуска сключването на споразумения в противен смисъл, които ограничават отговорността на длъжника. Този член гласи:

„Без да се засяга предвиденото в член 105, в акта за доброволно учредяване на ипотека може законно да се предвиди, че задължението се гарантира единствено с ипотекираните вещи.

В този случай отговорността на длъжника и действията на кредитора са ограничени по силата на договора за ипотечен кредит до размера на стойността на ипотекираните вещи и не се разпростират върху другите вещи от имуществото на длъжника“.

14 Член 570 от Гражданскопроцесуалния закон (Ley de enjuiciamiento civil, наричан по-нататък „LEC“), озаглавен „Приключване на изпълнителното производство“, съдържа следното:

„Производството по принудителното изпълнение приключва единствено при пълното удовлетворяване на взискателя, установено с акт на съдия-изпълнителя, който подлежи на пряко обжалване“.

15 Съгласно член 579 от LEC, озаглавен „Парично изпълнение в случаите на ипотекирани имоти или заложени вещи“:

„Ако след проданта на ипотекирания имот или на заложените вещи получената сума не е достатъчна за покриване на дълга, взискателят може да поиска изпълнение за остатъка срещу съответното лице, като изпълнителното производство се провежда по предвидения в закона ред“.

16 Под заглавието „Продан, на която не се явяват наддавачи“, член 671 от LEC, в редакцията му, произтичаща от Закон 13/2009 от 3 ноември 2009 г. относно реформа в процесуалното право за въвеждането на новия секретариат (BOE № 266 от 4 ноември 2009 г., стр. 92103), е имал следното съдържание:

„Ако на проданта не се яви нито един наддавач, кредиторът може да поиска възлагане на имота на цена, равна на или по-голяма от 50 % от оценката на имота или за сумата, която му се дължи на всички основания.

[…]“.

17 Член 9 от Кралски декрет 716/2009 от 24 април 2009 г. за прилагане на някои аспекти на Закон 2/1981 от 25 март 1981 г. за регулиране на пазара на ипотеките и други разпоредби относно ипотеките и финансовата система (BOE № 107 от 2 май 2009 г., стр. 38490), е предвиждал:

„Ако поради причини, свързани с пазарните условия или други обстоятелства, стойността на ипотекирания имот се обезцени спрямо първоначалната оценка с повече от 20 % […], кредиторът, след оценка, направена от акредитирано независимо дружество, може да поиска от длъжника разширяване на ипотеката върху други имоти, за да се запази необходимото съотношение между стойността на имота и заема или кредита, гарантирани с него.

[…]

[…] Ако в срок от два месеца от уведомяването му за искането за разширяване на ипотеката длъжникът не направи това, нито изплати посочената в предходния параграф част от заема или кредита, счита се, че той е избрал да върне пълния размер на заема или кредита, който става незабавно изискуем от кредитора“.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

18 На 30 август 2005 г. длъжниците сключват договор за заем с Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Baleares за сумата от 91 560 EUR. Като обезпечение за изпълнението на този заем те учредяват ипотека върху жилището, в което живеят. В акта за учредяване на ипотеката страните включват специална клауза, предвиждаща, че при евентуална публична продан на имота неговата референтна стойност възлиза на 149 242,80 EUR. Според Barclays страните по договора се споразумяват и относно неограничената лична отговорност на длъжниците за изплащането на заема, при което тази отговорност не се свежда единствено до стойността на ипотекирания имот.

19 С договор от 24 юли 2007 г. Barclays встъпва в правата на заемодателя. На същия ден Barclays и длъжниците се споразумяват за увеличаване на заетия капитал до размер от 153 049,08 EUR. Оценката на стойността на ипотекирания имот и клаузата относно отговорността на длъжниците не са променени. По тези въпроси, които не са изрично възпроизведени в новия договор, се прилагат разпоредбите на първоначалния договор за ипотечен кредит.

20 Според Barclays, тъй като длъжниците спират да плащат месечните вноски по заема на 24 октомври 2009 г., предсрочната изискуемост на ипотечния кредит настъпва на 25 март 2010 г. Към тази дата общият размер на дължимата сума по заема възлиза на 150 011,52 EUR.

21 На 10 декември 2010 г. Barclays сезира Juzgado de Primera Instancia № 4 de Palma de Mallorca (първоинстанционен съд № 4 на Палма де Майорка) с искане за изпълнение на нейната ипотечна гаранция срещу длъжниците, като предявява вземане, състоящо се от главница в размер от 148 142,83 EUR, начислени лихви в размер на 1 689,95 EUR и лихви и разходи в размер на 45 003 EUR. С решение от 15 декември 2010 г. Juzgado de Primera Instancia № 4 de Palma de Mallorca налага възбрана на ипотекирания имот.

22 На проведената на 25 май 2011 г. публична продан на този имот не се явява нито един наддавач. В съответствие с член 671 от LEC имотът е възложен на кредитора, Barclays, за сумата от 74 621,40 EUR, или 50 % от стойността на оценката, посочена от страните в акта за учредяване на ипотеката.

23 На 18 октомври 2012 г. по искане на Barclays срещу длъжниците е издадена заповед за изпълнение. С нея се допуска продължаването на принудителното събиране на вземането на Barclays за сумата от 95 944,11 EUR, тоест 75 390,12 EUR като остатък по главницата, 10 960,50 EUR доказани лихви до 25 май 2011 г. и 9 593,49 EUR за разходи по изпълнението на ипотеката, както и за сумата от 22 617,03 EUR като провизия за лихвите и разходите, свързани с изпълнителното производство.

24 В рамките на предвидения в закона срок за тази цел длъжниците правят възражение срещу посочената заповед. Те изтъкват, че при положение че недвижимият имот, оценен на 182 700 EUR съгласно поискано от Barclays удостоверение за оценка от 18 май 2007 г., е бил възложен на същото за сумата от 74 621,40 EUR, кредитът следва да се счита за изплатен с възлагането, а частта от вземането на Barclays, която не е била обхваната от тази сума, за изцяло изплатена. Те изтъкват също злоупотреба с право и неоснователно обогатяване на Barclays.

25 Barclays оспорва основанията на това възражение, като поддържа, че нейното вземане не е напълно удовлетворено и че Tribunal Supremo (Върховен съд) вече се е произнесъл в смисъл, че в подобни на разглеждания по главното производство случаи няма нито злоупотреба с право, нито неоснователно обогатяване.

26 При тези условия Juzgado de Primera Instancia № 4 de Palma de Mallorca решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Трябва ли Директива [93/13] и принципите на правото [на Съюза] за защита на потребителите и за договорно равновесие да се тълкуват в смисъл, че не допускат испанската правна уредба в областта на ипотеките, която, при все че предвижда за ипотекарния кредитор възможност да поиска увеличаване на гаранциите в случай на намаляване на данъчната стойност на ипотекирания имот с 20 %, не предвижда в рамките на производството по принудително изпълнение върху ипотекирания имот възможност за потребителя/длъжника/лицето, срещу което е насочено изпълнението, да поиска след повторно оценяване тази данъчна стойност да бъде преразгледана поне за целите, предвидени в член 671 от LEC, ако тя се е увеличила с 20 % или повече през периода, изтекъл между учредяването и изпълнението на ипотеката?

2) Трябва ли Директива [93/13] и принципите на правото [на Съюза] за защита на потребителите и за договорно равновесие да се тълкуват в смисъл, че не допускат испанския процесуален режим за изпълнение върху ипотекирани имоти, който предвижда че кредиторът взискател може да си възложи ипотекирания имот на цена, равна на 50 % (понастоящем 60 %) от неговата данъчна стойност, което води до необосновано ощетяване на потребителя/длъжника/лицето, срещу което е насочено изпълнението, равно на 50 % (понастоящем 40 %) от посочената данъчна стойност?

3) Трябва ли Директива [93/13] и принципите на правото [на Съюза] за защита на потребителите и за договорно равновесие да се тълкуват в смисъл, че е налице злоупотреба с право и неоснователно обогатяване, когато, след като кредиторът взискател си е възложил ипотекирания имот на цена, равна на 50 % (понастоящем 60 %) от неговата данъчна стойност, същият иска продължаване на изпълнението за остатъка от дълга до пълното му погасяване, въпреки че данъчната стойност и/или реалната стойност на възложения имот е по-висока от общата дължима сума и въпреки че подобно поведение е съобразено с националното процесуално право?

4) Трябва ли Директива [93/13] и принципите на правото [на Съюза] за защита на потребителите и за договорно равновесие да се тълкуват в смисъл, че възлагането на ипотекирания имот, чиято данъчна и/или реална стойност е по-висока от общия размер на

ипотечния кредит, води до прилагане на член 570 от LEC, вместо на членове 579 и 671 от LEC, и вследствие на това трябва да се приеме, че кредиторът взискател е напълно удовлетворен?“.

27 Запитващата юрисдикция поканва страните да представят своите становища по тези въпроси. Barclays изтъква, че испанската правна уредба не е в разрез с правото на Съюза, и иска производството по принудително изпълнение да бъде продължено. Страната, която се противопоставя на изпълнението, изразява съгласие за отправяне на преюдициалното запитване.

По преюдициалните въпроси

28 С тези четири въпроса, които следва да се разгледат заедно, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали Директива 93/13 и принципите на правото на Съюза за защита на потребителите и за договорно равновесие трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат законови и подзаконови разпоредби на държава членка като разглежданите в делото по главното производство, които, от една страна, предвиждат, че макар ипотекиран имот, чиято данъчна стойност е по-висока от общия размер на гарантираното вземане, да е възложен, при липсата на други наддавачи, на ипотекарния кредитор на цена, равна на 50 % от тази стойност, този кредитор може да продължи принудителното изпълнение въз основа изпълнителния титул за сума, съответстваща на остатъка от вземането си, и от друга страна, допускат разширяване на гаранциите на посочения кредитор, ако данъчната стойност на ипотекирания имот се намали с 20 %, без да предвиждат възможност за преразглеждане на тази оценка с оглед на увеличаването ѝ в полза на длъжника.

29 В съответствие с член 1, параграф 1 от нея Директива 93/13 има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител.

30 Следва също да се напомни, че съгласно член 1, параграф 2 от Директива 93/13 „договорни [клаузи], които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби […], не са предмет на разпоредбите на [тази] директива“.

31 Освен това в съответствие с тринадесето съображение от същата директива член 1, параграф 2 от нея „също включва правила, които според [националните] правни[…] норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящите се страни“.

32 Съгласно постоянната съдебна практика въведената с посочената директива система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност (решение Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, точка 44).

33 С оглед на това положение на по-слаба страна член 6, параграф 1 от Директивата предвижда, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя. Както е видно от съдебната практика, става въпрос за императивна разпоредба, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях (решение Aziz, EU:C:2013:164, точка 45).

34 В този контекст Съдът многократно е постановявал, че когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправния характер на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директивата,

и по този начин да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика (решение Aziz, EU:C:2013:164, точка 46 и цитираната съдебна практика).

35 Впрочем Съдът е приел, че Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която не дава възможност на съда в заповедното производство, макар да е установил наличието на всички необходими за това правни и фактически обстоятелства, да преценява служебно in limine litis или на който и да е друг етап от производството неравноправния характер на клауза за мораторни лихви в договор между продавач или доставчик и потребител, ако последният не подаде възражение (решение Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, точка 57).

36 Освен това в точка 64 от Решение по дело Aziz Съдът е приел, че посочената директива трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, която не предвижда възможност в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да се прави възражение за неравноправност на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, като същевременно не позволява на съда в исковото производство, който има правомощието да прецени дали такава клауза е неравноправна, да постанови привременни мерки, и по-специално спиране на посоченото изпълнително производство, когато постановяването на тези мерки е необходимо, за да се гарантира пълната ефективност на крайното му решение.

37 В това отношение следва да се констатира, че при липсата на хармонизация на националните механизми за принудително изпълнение основанията за подаване на възражение в рамките на производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, от една страна, и от друга страна, правомощията, предоставени на този етап на съдия-изпълнителя, за преценка на законосъобразността на договорните клаузи в потребителските договори, се уреждат във вътрешното право на държавите членки въз основа на принципа на процесуалната им автономия, при условие все пак тези правила да не са по-неблагоприятни от правилата, които уреждат подобни вътрешни положения (принцип на еквивалентност), нито да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на потребителите от правото на Съюза (принцип на ефективност) (вж. по аналогия решение Aziz, EU:C:2013:164, точка 50).

38 При все това делото по главното производство се различава от делата, приключили с постановяване на цитираните решения Banco Español de Crédito и Aziz, в които висящите пред съответните запитващи юрисдикции спорове се отнасят пряко до договорните клаузи и поставените въпроси са свързани с ограничаването на правомощията на националния съд за преценка на неравноправния характер на тези клаузи.

39 В делото по главното производство запитващата юрисдикция не изтъква никаква договорна клауза, която може да бъде квалифицирана като неравноправна. Четирите въпроса се отнасят до съвместимостта на националните законови и подзаконови разпоредби с Директива 93/13. Нито една от разглежданите в делото по главното производство национални разпоредби няма договорен характер. Впрочем, за разлика от делата, довели до постановяване на решенията Banco Español de Crédito (EU:C:2012:349) и Aziz (EU:C:2013:164), нито една от тези разпоредби не се отнася до обхвата на правомощията на националния съд за преценка на неравноправния характер на договорна клауза.

40 Всъщност националните разпоредби, които са предмет на преюдициалното запитване, имат законов или подзаконов характер и не са възпроизведени в разглеждания по главното производство договор. Подобни разпоредби обаче не попадат в приложното поле на посочената директива, която цели да забрани неравноправните клаузи в потребителските договори.

41 За разлика от делото, по което е постановено решение RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, точка 25), където, видно от точки 29—38 от това решение, страните са се споразумели да разширят приложното поле на предвидения от националния законодател режим, националните законови и подзаконови разпоредби, за които се отнасят въпросите, са приложими, без тяхното приложно поле или техния обхват да са изменени с помощта на договорна клауза. Следователно има основания да се предполага, че установеното от националния законодател договорно равновесие остава запазено (вж. в този смисъл решение RWE Vertrieb, EU:C:2013:180,точка 28). Законодателят на Съюза изрично е решил да запази това равновесие, както следва от текста на тринадесето съображение и член 1, параграф 2 от Директива 93/13.

42 Нещо повече, разглежданите в делото по главното производство национални законови и подзаконови разпоредби се прилагат между съдоговорителите, ако не е уговорено друго. При това положение в съответствие с тринадесето съображение от Директива 93/13 те попадат в приложното поле на член 1, параграф 2 от тази директива, съгласно който те „не са предмет на разпоредбите на [посочената] директива“. Така при всички случаи същата директива не следва да се приложи.

43 Относно принципите на правото на Съюза за защита на потребителите и за договорно равновесие следва да се установи, че Директива 93/13 цели да осигури тяхното спазване, като отстранява от потребителските договори неравноправните клаузи, доколкото те са проявление на неравновесие между договарящите страни.

44 Както обаче вече беше посочено, разглежданите в главното производство национални законови и подзаконови разпоредби не попадат в приложното поле на Директива 93/13, след като не е изтъкнато наличието на неравноправна договорна клауза. Така при наличието на lex specialis, какъвто е Директива 93/13, който изключва от своето приложно поле случай като разглежданията в главното производство, залегналите в него общи принципи не могат да намерят приложение.

45 С оглед на тези съображения на поставените от запитващата юрисдикция въпроси следва да се отговори, че Директива 93/13 и принципите на правото на Съюза за защита на потребителите и за договорно равновесие трябва да се тълкуват в смисъл, че от тяхното приложно поле се изключват законовите и подзаконовите разпоредби на държава членка като разглежданите в делото по главното производство, когато не съществува договорна клауза, която да изменя обхвата или приложното поле на тези разпоредби.

По съдебните разноски

46 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (шести състав) реши:

Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори и принципите на правото на Съюза за защита на потребителите и за договорно равновесие трябва да се тълкуват в смисъл, че от тяхното приложно поле се изключват законовите и подзаконовите разпоредби на държава членка като разглежданите в делото по главното производство, когато не съществува договорна клауза, която да изменя обхвата или приложното поле на тези разпоредби.

Подписи